

Nit de la Geografia

Ascensió nocturna a la Mola

Albert Pèlachs

El prop passat divendres 6 d'abril, una vintena d'associats i simpatitzants de la Societat Catalana de Geografia van fer cap a Matadepera a quarts de set de la tarda. Responien així a una convocatòria europea anomenada "Nit de la Geografia", la qual tenia com a objectiu principal, en aquell indret, l'ascensió al cim de la Mola (1.103 metres d'altitud) i, després d'un bon sopar, el corresponent descens.

L'excursió, a peu, va començar als dipòsits de Matadepera per anar a buscar, tot seguit, el camí dels Monjos. Durant la pujada, encara amb prou llum natural, l'Anna Badia féu una breu intervenció tot destacant la importància de l'espai natural protegit del Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i la Serra de l'Obac, tot descrivint els seus límits en relació amb la urbanització difusa de Matadepera i la plana vallesana entre Sabadell i Terrassa. Van ser uns comentaris fets en la perspectiva de la seva recerca geogràfica actual, en la qual tracta els canvis en els usos del sòl i el risc d'incendis forestals a Catalunya, amb Matadepera com a un dels seus punts de control, de manera que l'explicació venia prou a tomb. L'enfosquiment progressiu experimentat durant l'ascensió no va impedir la contemplació d'altres vistes de capvespre tanmateix aclaridores dels fenòmens d'urbanització. Posem per cas: Castellar del Vallès, el Puig de la Creu i Sant Llorenç Savall, parant compte, gairebé en clarobscur, de la vegetació pròpia del camí i admirant la feina del porc senglar en alguns trams del recorregut. El camí, tan fressat, i la diligència del grup ens van permetre fer el cim una mica abans de les nou del vespre, amb el temps just per admirar la roda d'orientació geogràfica abans de refer-nos amb un merescut sopar al restaurant que hi ha al costat del monestir romànic de Sant Llorenç del Munt. Des de taula estant, badant per les finestres del menjador, vam veure com s'il·luminava el Vallès, i aquells límits difusos que havíem descrit a la pujada es concretaven, a poc a poc, com a separadors resplendents entre l'urbà i el rural. Cap a les onze, amb la panxa plena i abans de refer el mateix camí per a la baixada, la circumval·lació sencera del monestir va servir perquè l'Albert Pèlachs fes algunes reflexions

breus en relació amb la contaminació lluminosa i el paper de la geografia en la gestió del territori i la foscor.

L'explicació es basà en tres idees al voltant de la nit:

1) La primera idea es va fonamentar en el llibre *La luz de la ciudad*, les aportacions del qual es comprenien del tot des del cim de la Mola en aquella hora més que foscant. Així, en observar les llums de l'expansió territorial de les àrees urbanes, va quedar ben palès el contrast lluminós diferenciat en funció de si guaitàvem cap a l'aglomeració barcelonina i vallesana o si ho fèiem, per contra, en direcció cap al Bages, bo i deixant anar la mirada fins a la foscor de la zona prepirinenca, amb l'excepció d'algun illot lluminós esvaït, com el de la plana de Vic, la qual vam poder observar no sense alguns dubtes d'identificació. En resum, els límits de l'expansió urbana és dibuixen més bé de nit.

2) La segona idea era basada en els mapes de contaminació lluminosa (o lumínica) disponibles al Departament de Territori i Sostenibilitat aprofitant que ens trobàvem en un Parc Natural. I és que des de l'any 2012, la Direcció General de Qualitat Ambiental avalua la qualitat del cel nocturn d'aquests indrets i altres espais d'interès natural. La mesura es fa en base al "flux lluminós procedent del cel per unitat de superfície i d'angle sòlid". I per això, els resultats "s'expressen en unitats de magnituds per segon d'arc al quadrat (mag. arcsec⁻²). Aquestes unitats indiquen un cel més fosc –i per tant més proper a les condicions naturals– quant més elevats són els valors obtinguts" (vegeu: *mediambient.gencat.cat*).

Al voltant de la Mola vam poder constatar el significat dels mapes de brillantor del cel, els quals donaven al nostre camí de pujada i baixada, en el millor dels casos, una qualitat moderada. El mateix mapa indica que per trobar una qualitat excel·lent o molt bona cal anar, sobretot, a l'extrem oriental del Cadí, entre l'Alt Urgell i el Solsonès o al voltant d'espais naturals entre la Noguera i el Pallars Jussà, com el Montsec, o altres zones de l'Alta Ribagorça en el límit amb l'Aragó i entre el Pont de Suert i Senterada. En aquest sentit es va mencionar la recent "bandera blava" obtinguda pel poble de Saldes, reconegut amb el segell d'Espai amb Cel Nocturn de Qualitat (ECNQ). En síntesi, la Mola ens va servir per veure que els espais naturals protegits propers a les grans aglomeracions urbanes són llocs poc favorables per visionar de forma excel·lent el cel de nit.

3) La tercera idea provenia d'una visita feta fa anys al museu de les papallones Catalunya, lloc en el qual se'ns havia alertat de les pertorbacions de la llum i dels municipis poc sensibles a la vida nocturna, és a dir, tota aquella "vida animal" adaptada a la foscor. En aquest sentit, es va voler destacar la complexitat dels sistemes nocturns i els riscos associats. Com que no hi havia temps per més es va recomanar la lectura de les reflexions fetes des del Museu el 29 de juliol de 1998 (www.papallones.net/arxius/Biodivers.pdf) i les aportacions complementàries de la tardor del 2014 (www.papallones.net/arxius/Biodivers-II.pdf). En quatre paraules, vénen a dir que la contaminació lluminosa pertorba les condicions naturals del medi nocturn i poden afectar els ecosistemes sencers en la seva biodiversitat.

Abans d'enfilars la baixada, hi va haver temps per a una darrera reflexió sobre la planificació i la gestió dels espais naturals protegits des de la geografia, ja que sempre s'han fet pensant en l'ambient diürn i poques vegades en el nocturn. Temes com els de les rutes nocturnes, les curses d'orientació de nit o l'astroturisme, són alguns dels reclams que cada vegada atrauen més públic i que s'haurien de tractar des de la gestió de la mobilitat o del turisme rural, fenòmens dels quals la geografia no se n'hauria de desentendre. Nosaltres amb la pujada i baixada a la Mola, vam ser un bon exemple d'aquestes pràctiques i vam poder pensar i reflexionar sobre si les necessitats de gestió de l'entorn natural són iguals de dia que de nit. Va ser una bona experiència i procurarem millorar-la l'any vinent.

Visca la Nit de la Geografia!

* * *

Castelló, poble abandonat de Vandellòs

Josep Oliveras Samitier

El passat 6 d'abril, divendres, trenta-cinc persones ens retrobarem, a partir de les cinc de la tarda, al poble abandonat de Castelló, dins el terme municipal de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant, a uns 45 quilòmetres de Tarragona i dins la vall del riu Llastres. Entre els assistents hi havia alguns professors i professores de Geografia, uns pocs alumnes, un grup d'antics alumnes del grau i

del màster, algun d'ells amb la seva parella, i uns veïns del nucli de Vandellòs involucrats en la reconstrucció de Castelló.

L'antic agregat de Castelló té els seus orígens en una torre-castell medieval del segle XII, per controlar el pas de la vall que permet comunicar el mar amb la vall de l'Ebre. El 1515 hi havia sis cases, i l'any 1900 arribà a tenir 142 habitants, amb 25 cases, 6 pallisses, 3 corrals, 3 eres i una bassa pel bestiar. El poble, sense aigua corrent ni electricitat, quedà despoblat als inicis dels anys cinquanta del segle passat, i els seus habitants s'escamparen pel nucli de l'Hospitalet, Reus, Tarragona i altres poblacions costaneres que començaven a rebre turistes i estiuejants. La vida pagesa a Castelló, als peus d'un amfiteatre (390 m d'altitud) dominat per la serra dels Dedalts, era realment dura i els seus habitants havien de sobreviure a base dels recursos del bosc, la caça, la ramaderia ovina, una mica d'aviram i la pràctica de l'agricultura mediterrània.

Deshabitat el poble, als inicis dels anys noranta, un grup de joves de Vandellòs, que va fer del nucli abandonat el seu quarter general, es va proposar reconstruir-lo, per poder-hi fer un pessebre vivent i també per poder-lo dedicar a activitats culturals i educatives. El 1998 crearen l'associació Masia Castelló i demanaren als propietaris de les cases derruïdes la seva cessió, per poder-les refer i passar a ser propietat de l'entitat. Han refet parcialment diferents parts del poble i s'hi ha portat llum i aigua amb l'ajut de l'Ajuntament. Han reconstruït totalment quatre cases i ara disposen de 12 cases en propietat.

A Vandellòs ens reberen diferents membres de la Junta de l'Associació amb el seu president, Santi Nomen, que ens donaren la benvinguda. El professor de la URV i un dels pioners de la restauració del poble, Sergi Saladié, explicà el despoblament d'aquells pobles de muntanya i el gènere de vida que hi havia abans de l'abandonament. Tot seguit, l'alumna Alba Font exposà el seu treball de pràctiques consistent en la formulació d'un pla especial per al nucli de Castelló, treball que ha servit per identificar totes les cases i altres espais lligats amb les activitats agràries i situats en sòl no urbanitzable, a fi de facilitar-ne la reconstrucció i rehabilitació, així com millorar i protegir el medi natural i el paisatge.

Després de les explicacions i junt amb alguns altres pioners del projecte es va fer una passejada pel poble, explicant les característiques de les cases i de la vida d'aquell racó de món, podent veure per dins la casa de la família més rica, amb la seva cisterna, cuina, dipòsit de les cendres, comuna, habitacions, etc., altres cases menys importants i de menys superfície, i les cases refetes.

A les nou ben tocades anàrem a sopar a una de les cases on s'havia preparat una menjada a base de pa torrat amb tomàquet, oli, sal, i all per qui en volgués, acompanyat d'unes bones llonganisses a la brasa, fruita, bon vi i altres begudes, cafès, i alguna altra beguda extra.

Després del sopar s'inicià un llarg debat sobre les possibilitats que aquella actuació de joves donats a emprendre l'aventura, podia tenir en el futur, ara que ja no són tan joves. El seu objectiu és que tot aquell esforç per rescatar un poble en benefici de la comunitat pugui servir pel manteniment d'activitats que

ajudin al desenvolupament local de Vandellòs. El debat farcit d'experiències, no totes positives, problemes legals i voluntat de cercar actuacions de futur va ser molt interessant, per comprovar com moltes vegades la voluntat dels homes i les dones, pot aconseguir fer realitat projectes que en principi poden semblar una utopia. Igualment es posà de manifest l'interès en combinar la reconstrucció del poble amb el manteniment de la sostenibilitat ambiental i la recerca d'alternatives d'un tipus de turisme o excursionisme molt diferent del que es dona a una quinze quilòmetres de distància del lloc on érem. Ja de fosca nit, però abans de passar a l'endemà emprenguérem el retorn a casa. L'ambient va ser molt agradable, una bona trobada amb persones que feia anys o mesos que no vèiem, i un brindis per la Nit de la Geografia. A veure si en els propers anys es podrà continuar repetint en altres llocs de la demarcació.

* * *

Birres geogràfiques

Xavier Delclòs, Meritxell Gisbert i Eduard Montesinos

Una de les activitats de “la Nit de la Geografia”, organitzada per la Societat Catalana de Geografia (SCG) en el marc d'una iniciativa d'abast europeu, va ser la de “Birres Geogràfiques”, la qual se celebrà al Pub Mikkeller, a l'esquerra de l'Eixample barceloní. Aquesta activitat, dirigida pels socis Xavier Delclòs i Eduard Montesinos, va aplegar 13 persones dels diversos departaments de Geografia (URV, UAB i UB), així com també membres del Col·legi de Geògrafs (CdG). L'objectiu de la trobada, dins d'un ambient juvenil, era obrir un espai informal per a establir contactes i fer xarxa entre persones que tenen alguna vinculació amb la geografia, ja sigui des de l'àmbit professional, acadèmic o simplement el de l'interès personal.

La part inicial de la conversa va girar entorn a la necessitat, precisament, de trencar el formalisme dels actes tradicionals de la SCG que, tot i necessaris, sovint no són l'espai per a aquest tipus d'interacció entre socis i potencials interessats (especialment per a gent jove). Després d'aquesta primera presa de contacte, gran part de les converses van girar entorn a: l'estat de la geografia en el moment actual i el rol que haurien de jugar tant la SCG com el CdG per promocionar la geografia entre els joves. En aquest sentit, es va parlar sobre quins canals es podrien utilitzar per a difondre millor el que és la geografia, i es van discutir algunes iniciatives que actualment s'estan portant a terme en alguns departaments de les universitats catalanes. A més, es va fer una especial incidència en la necessitat d'actuar sobre l'estadi anterior, els instituts, accions

que ja han empès els departaments de Geografia de la UAB i la URV. Quant al rol que haurien de jugar tant la SCG com el CdG en aquesta tasca, es va fer un incís important en la necessitat que ambdues institucions trobessin la manera de col·laborar, com a mínim, pel que respecta al repte de la generació més jove, a la difusió, etc.

Tots els assistents van valorar molt positivament tota la xarxa de contactes que es va generar entre geògrafs en aquesta activitat. I és que, arran de la trobada, els assistents van crear una xarxa per a plantejar futures activitats i accions per promoure la geografia entre els joves.